

A felső vár palotaromja nyugatról
(Fotó: Csépe Attila)

Dénes József – Nováki Gyula

Tátika három vára

Nemrég figyeltünk fel arra, hogy egy 1853-ban készült kéziratos térképen (OSZK TK 750.) a Tátika mellett északkeletre emelkedő, ma Farkas-hegyként ismert magaslat régi neve „Asszonyvára” volt. Dénes József 2009. augusztus 19-én Suborits György társaságában járta be először a helyszínt és néhány fényképet is készített róla. 2012 májusában Szádeczky-Kardoss Géza, Nováki Gyulától a Farkas-hegy régi nevééről értesülve, felment a hegyre és örömmel tapasztalta, hogy a régi térképen nemhiába végződik a hegy neve „vár”-ral, valóban egy kis kiterjedésű, szakmai körökben eddig ismeretlen vár maradványait találta meg. A vár felméré-

rését Nováki Gyula végezte el 2012. június 10-én a Sándorfi György-féle terepfelmérési módszerrel, Szádeczky-Kardoss Géza és Petkovics Tamás szíves közreműködésével.

A Tátika csúcán lévő fellegről északkeletre, átlag 600 méter légtávolságban hat kis parazita vulkáni hegy kúpja emelkedik, közel 350 méter hosszú, ívelő vonalban szorosan egymás után. A sor északkeleti végén van a legmagasabb (373 m), ezen található a vár.

A kis hegy lapos csúcán a plató kissé lejt dél irányába, igen meredek, kőtörmelékkel övezik, keleti szélét természetes sziklasor és függőleges szakadék zárja le. Északnyugat és nyugat felé a természetes hegyperem határolja, déli irányban perem nélkül lejt meredeken a várárokig. A mesterségesen sziklás talajba mélyített árok alja közepén 6–7 méterrel alacsonyabb szinten van, mint a csúcson a kis platója, mindkét vége felé erősen lejt. Az árok külső oldalára kidobott köves föld sáncszerű domborulatot eredményez, melynek belső magassága közepén kb. 1 méter, két vége felé már 2–3 méter. A gyenge ívben görbülő „sánc” teljes hossza 23 méter. Az árok sűrű növényzetében és a plató sziklás, gyér fűvel borított területén régészeti leletet eddig még nem találtunk.

Ez már a harmadik tátikai várnak bizonyult! A Kisfaludy Sándor által verses regében is megörökített, közismert, a hegy legmagasabb pontjára épített Tátika vár közelében ugyanis régóta kerestek a téma iránt

Tátika három várának megközelítése

érdeklődő szakemberek egy okleveles forrásainkban többször megemlített második, alsó várat is.

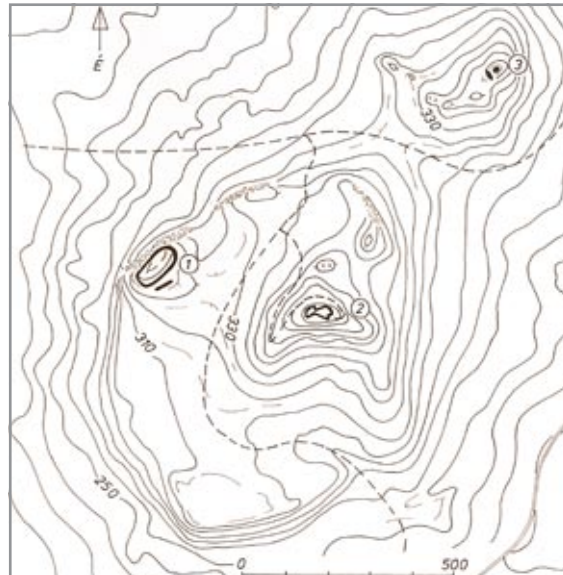
Dénes József harminc évvel ezelőtt írt először Alsó-Tátika váráról. A továbbiakban ő foglalja össze a három tátikai várral kapcsolatosan ismert történeti adatokat:

Alsó-Tátika várát még egyetem előtti előfelvételis katonaként, 1979-ben találtam meg az ismert tátikai vártól északnyugatra, a térképeken Szentkereszt-sziklaként jelzett helyen. Korábban a kutatók nem tudták megfejteni az oklevelekből ismert két Tátika vár kérdését, hiszen csak az egyik volt ismert közülük. Így mindenféle mesterkéltségek születtek. Hol a felsővár két feltételezett részét vélték két várnak, hol pedig a szomszédos Rezi várát gondolták Alsó-Tátikának.

Az alsó várat 1980 nyarán Papp Miklós és Tóth László közreműködésével mértük fel. Ebből kiderült, hogy egy feltűnően nagy alapterületű, három részre tagolt várról van szó. Északkeletről mintegy 40 m hosszan, 3–4 m meredek levágás, perem határolja. Délkeletről 90 m hosszan, 17 m széles, kb. 4 m mély szárazárok övezi. A többi oldalon megközelíthetetlen sziklafal védi. Hossza délnyugati-északkeleti irányban 120 m, szélessége 40–60 m között váltakozik. Területe kb. 0,6 ha, így több mint háromszor akkora, mint a felső vár. Szabad bejárás jelenleg keleti irányból, az árok északi végénél van. Elképzelhető, hogy eredetileg itt volt a várkapu. Az árok belső szélén habarcsos technikával készült körítő fal nyomai figyelhetők meg. A meglehetősen nagy belső területű várat két, az árokra merőleges fal, három részre osztja. A legnagyobb, délnyugati harmad valamivel alacsonyabban helyezkedik el a másik kettőnél. A várbelső legmagasabban fekvő része a sziklafal melletti 20–25 m-es sáv. Leginkább itt sejthető az egykori belső épületek helye.

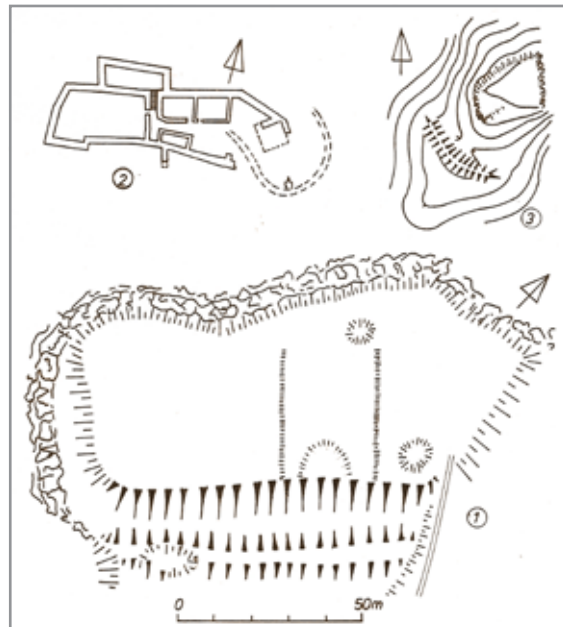
A hasonlóságot keresve a szintén Árpád-kori eredetű tornai Szádvár hozható fel, ahol úgyszintén egyes falakkal az alsó-tátikaihoz hasonlóan három részre tagolódik a vár belseje. A vár területének ilyenféle – nem direkt védelmi szempontú – megosztása talán a tőlünk nyugatabbra, Németországban gyakori Ganerbenburg-ok hazai jelenlétére utalhat. Arra, hogy egy övező falon belül több egymással rokon családnak voltak külön-külön várrészei. Ez esetünkben leginkább a Tátika-nemzetség birtoklása idején, azaz 1248 előtt képzelhető el.

A történeti adatokból 30 évvel ezelőtt arra a következtetésre jutottam, hogy legalább az egyik tátikai vár már 1242-ben is állt, s ez képezte Tátika nevű birtokosa tatárjárás idején gyakorolt rablásai és pusztításai bázisát. Hasonlóképpen rabolt és pusztított Fülek vára környékén Nógrádban a Kacsics nembéli Folkus is. Mivel a felső várat eddig a Ják-nemzetségből származó Zlaudus veszprémi püspök 1248–1257 közti építésének vélte a szakirodalom, az alsó várat tekintettem a régebben épültnek. Ezzel azóta sem szállt vitába senki, így most rajtam a sor, hogy megkérdőjelezzem saját régi feltevésemet!

A Tátika-hegy és környezete, a három vár helyzetének feltüntetésével

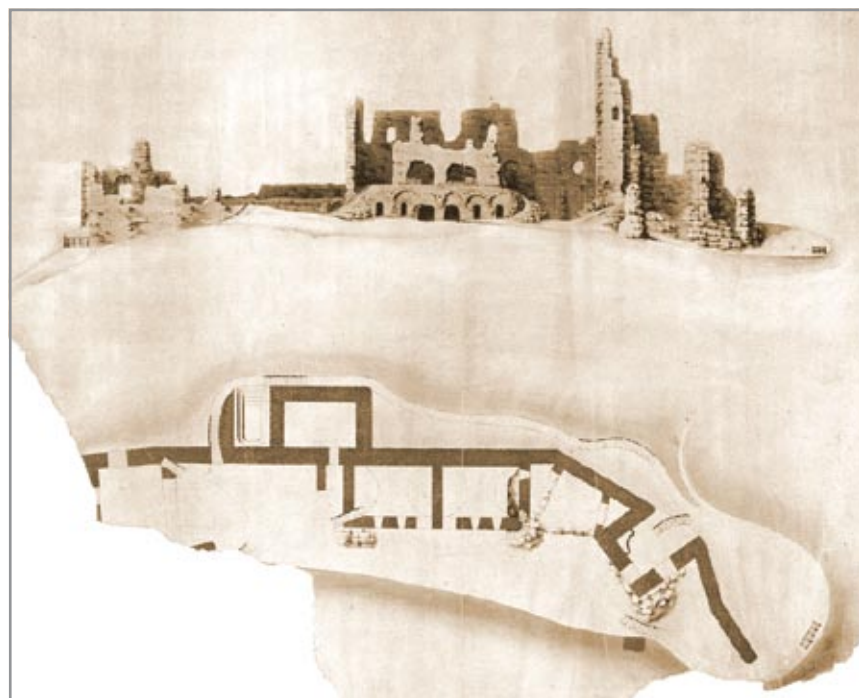
1. Alsóvár, 2. Felsővár, 3. Asszonyvár

Az áttekintő rajzon megjelölt várak alaprajzai:

1. Alsóvár, 2. Felsővár, 3. Asszonyvár

A felsővár rajzai 1800 táján (MOLT2 No 1524)

A felső vár nemrégiben konzervált romjai keletről
(Fotó: Csépe Attila)

A leginkább elgondolkodtató tény mindkét oklevelesen említett - alsó és felső - vár Tátika neve! Ha egyszer Zlaudus püspök lett volna a felső vár építetője, akkor miért viseli mégis annak a Tátikának a nevét, akinek Tátika nembeli örököseitől, a tatárjárás idején okozott károk megtérítése gyanánt kapta 1248-ban a püspök, a várak helyét magába foglaló, akkor Várad-hegynek nevezett birtokot.

Érdekes kérdések merülnek fel a Várad-hegy, mint helynév körül is. Vajon a 'várad' szó kisméretű várat jelent-e, ahogyan azt pl. Györffy György gondolta? A hasonló helységnevek áttekintése alapján ez kevésbé valószínű. A 'várad' nevű településeken semmivel sincs több vár, mint az átlagos esetben, illetve ellenkező irányból nézvést az is megállapítható, hogy az ilyen nevek esetében is teljesen véletlenszerűen értesülünk csak egykori erősség meglétéről. Nem nehéz belátni, ha a 'várad' várat jelentene, akkor minden esetben várat kellene találnunk az így nevezett helyeken. Ez azonban nem mondható el. Ilyen formán a 'várad'

Alsó-Tátika sáncárka
(Fotó: Petkovics Tamás)

okat inkább a türk 'ordu', udvarhely, szálláshely magyar megfelelőiként értelmezhetjük.

Ha egyszer még 1248-ban is így hívták, miért lett mégis Tátika a rajta épült várak neve? Ráadásul azután, hogy a Tátika nembeliek 1248-ban végérvényesen elveszítették a birtokot! Más megfejtés nem igazán kínálkozik, mint hogy addigra már megszilárdult és közismertté vált a név, mely tényen a tulajdonosváltás már nem tudott változtatni. Ez azért különösen fontos szempont, mert a Tátika nem a hegy neve volt (azt Várad-hegynek hívták!) s ilyen nevű településről sincsen adatunk. Tehát a Tátika nevű várakat, az alsót és a felsőt egyaránt, csakis építetőjéről nevezhették így. Adataink egyáltalán nem zárják ki tehát, sőt a név miatt valószínűsítik, hogy mindkét vár létezett már 1248 előtt is! Sőt, építésük sem lehetett csak röviddel előbb, különben aligha gyökeresedett volna meg a Tátika név a környéken élők tudatában.

Tovább bonyolítja a helyzetet a 2012-ben felmért, korábban ismeretlen kisméretű középkori vár: Aszszonyvára vagy Farkas-hegy. Az első változat esetében talán tréfás elnevezéssel van dolgunk. Hogy az mikor keletkezett, nem tudjuk. Sajnos sem okleveles forrásaink nem említik, sem a helyi népi emlékezet nem őrzött meg napjainkra semmit vele kapcsolatban. Így csak magából a kis vár jellegéből és elhelyezkedéséből vonhatunk le bármiféle következtetést.

Több hazai középkori várostrommal kapcsolatban maradt fenn adat, hogy az ostromlók védelmére, illetve a blokád alá vont ellenséges vár megfigyelésére castellumot építettek. Ilyenek voltak 1318 tavaszán a bihari Sóllyomkő ostrománál. Később Zalában Kemend és a barsi Hrussó 1404. évi ostrománál is értesülünk hasonlókról. Sóllyomkő várától 150–200 m-re építették fel az ellenvárat. Hrussónál a déli ellenvár 300, az északi 100 m-re található a vártól. Kemendnél 400 m a távolság.

Talán nem tévedünk nagyot, ha a Farkas-hegy kis várát is ilyennek gondoljuk! Felmerül a kérdés, vajon mikor ostromolhatták ezzel a módszerrel Tátikát? Az oligarchiával kapcsolatos időszak fogható leginkább gyanúba. Részint az 1289–1291 közti évek, amikor a Kőszegi Péter veszprémi püspök által birtokolt várat erőszakkal elfoglalták a Péc nembeli Apor és Lukács fivérek. Esetleg az 1314 előtti évtized során, amikor közelebről nem ismert időpontban Kőszegi András foglalta vissza tőlük a korábban püspök-rokona által birtokolt tátikai várakat. A kiskirály, mint zalai ispán, az elfoglalt várban megyei közgyűlést is tartott 1314 június 25-én. A Farkas-hegy kis várának építésére harmadik lehetőség, hogy esetleg akkor épült, amikor a Kőszegiektől szerezték meg a király hívei (valószínűleg 1319-ben). Sajnos a három lehetséges ostrom közül nem tudjuk, melyik alkalommal építhették az ellenvárat. Az alsóvárat még 1342-ben is megemlítik, később már csak a felsőváról van szó.

Tátika későbbi fordulatos történetét nemrég részletesen megírta Szatlóczi Gábor. Így csak röviden

említjük, hogy 1341-ben a király a Péc nembeliekkel és a veszprémi püspökséggel szemben is biztosította itteni jogait. Nagy Lajos aztán kevéssel 1378 előtt a Lackfiaknak adta. 1397-ben Zsigmond elkobozta tőlük, 1399 és 1401 között Scharfenecki Frigyesnek adta zálogba, tőle 1403-ban a Marcaliak váltották magukhoz. Zsigmond 1404-ben visszacserélte tőlük a segedi uradalomért, és 1406-ban Eberhard püspöknek és az Albenieknek adta örökbe. Albeni Peterman innen is nevezte magát, azaz nyilván ezt a várat tekintette a székhelyének. A püspök halála után a király úgy látszik 1421-ben visszavásárolta magának, és 1426-ban szentgyörgyi Vince Bálintnak adta zálogba. 1435-ben ennek fiaitól előbb Korbáviai Ivánka és György, majd gersei Pető László és Péter váltotta magához, és 1437-ben Zsigmondtól, majd 1438-ban Alberttől adományul is megkapták. A gersei Petők aztán egészen a török időkig folyamatosan birtokolták Tátikát. Végül még „békeidőben”, 1589-ben a törökök foglalták el és távozásukkor le is rombolták az amúgy a királyi országrész területén álló várat.

Ezután, a 17–20. század folyamán fokozatosan vált festői várrommá. Nemrég került elő egy a mainál még jóval látványosabb romokat ábrázoló, 1800 táján készült felmérése. A felsővár régészeti feltárását és a romok konzerválását 2002-ben Vándor László kezdte meg, ennek első eredményeit lapunkban tette közé. Reméljük a munka folytatódni fog, s Tátika hegye a rajta és közvetlenül mellette található három várral sok kirándulónak szerez a jövőben is maradandó élményt. 🇭🇺

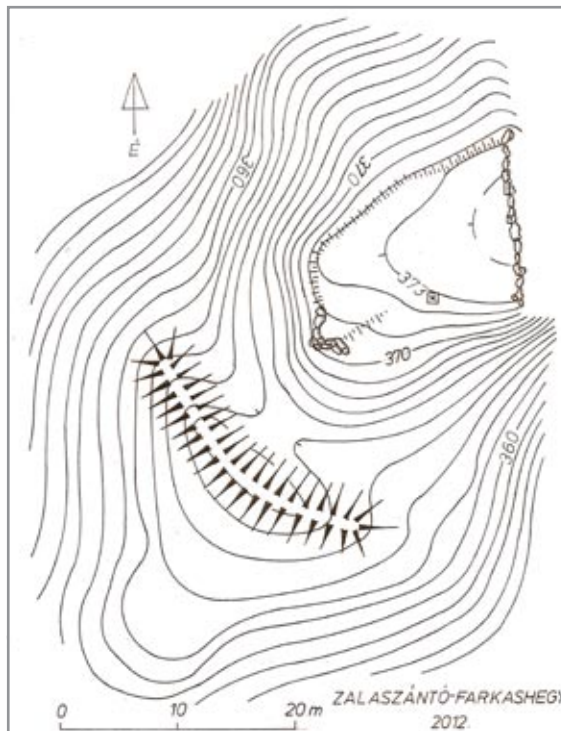
Irodalom: Dénes József: *Alsó-Tátika középkori vára*. In: *Zalai Gyűjtemény* 18. (1982–83) 87–95.

Dornyay Béla-Vigyázó János: *A Balaton és környéke részletes kalauza*. Bp., 1934. (reprint: Bp., 2012.) 340.

Koppány Tibor: *A castellumtól a kastélyig*. In: *Művészettörténeti Értesítő* XXIII. (1974) 285–299.

Szatlóczi Gábor: *A Tátika vár története. A Gersei Pethő család és tátikai váruradalmuk története*. Históriaantik Könyvkiadó. Budapest, 2009.

Vándor László: *Tátika vára*. In: *Várak, kastélyok, templomok*. 2008. december (IV. évf. 6. szám) 4–7.

Asszonyvár sáncárka délkeletről (Fotó: Szádeczky-Kardoss Géza)

Asszonyvár felmérési rajza, 2012 (Nováki Gyula)

Asszonyvár sánca északnyugatról (Fotó: Szádeczky-Kardoss Géza)

